

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24:351.863

ДЕРЖАВНА ОРГАНІЗАЦІЯ В РОЗПОДІЛІ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА РЕСУРСІВ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

БАБИЧ Дмитро Володимирович

доктор економічних наук, професор

КАСЬЯНОВА Анастасія Олександрівна

здобувач

Стабільності функціонування безпекових процесів в Україні має передувати зміцнення правових, демократичних засад суспільного життя, законності і конституційного правопорядку в державі. У дослідженнях, присвячених стратегії гарантування безпеки держави, недостатньо висвітленим залишається розмежування економічних та владних важелів забезпечення інституційних основ гарантування економічної безпеки.

Дослідженням проблем економічної безпеки у державному вимірі займалися такі вчені: Л. І. Абалкін [9], О. І. Барановський [10], В. М. Геєць [11], Б. В. Губський [13], О. Г. Данільян [14], М. М. Єрмошенко [15], Я. А. Жаліло [16], В. І. Мунтіян [12], В. К. Сенчагов [17] та ін.

Метою статті є аналіз досягнення сталого економічного розвитку шляхом гарантування інститутом держави безпекових процесів в національному господарстві.

Стабільність в системі макроекономічної безпеки досягається правильним функціонуванням і сталим розвитком держави, чому, у свою чергу, сприяє достатня кількість матеріальних, фінансових, трудових і часових ресурсів. Економічно розвинені країни Західної Європи та багато інших країн світу, що розвиваються, розглядають економічну безпеку не тільки з позиції регулювання з боку держави, але й з позиції задоволення своїх потреб у стратегічно важливих ресурсах. Види ресурсів та визначення їх суті демонструє рис. 1.

При цьому головним завданням будь-якої структури, що має в розпорядженні ресурси, є не тільки забезпечення доступу до них, але і раціональне використання, що:

- безпосередньо впливає на рівень витрат (а отже, і на прибутковість заходів щодо захисту економічної безпеки);
- сприяє економії;
- створює і виконує соціальну відповідальність підприємств і держави перед головним власником ресурсів – громадянами країни ¹.

¹ Згідно з Конституцією України, стаття 13 [1].

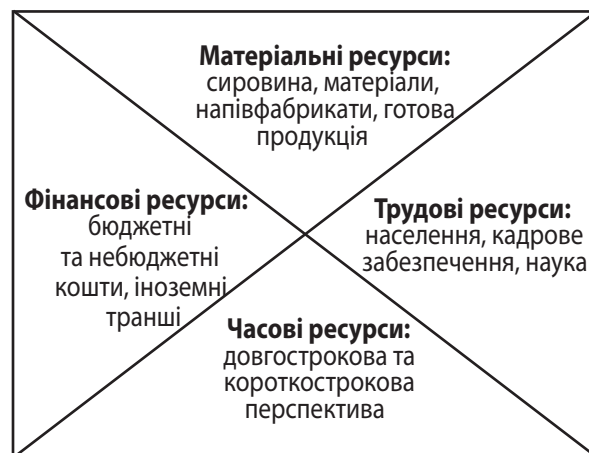

Рис. 1. Визначення ресурсів забезпечення безпеки в державі*

* розроблено автором

Оскільки основоположним завданням в економіці є раціональний і обґрунтований розподіл ресурсів, необхідно визначити, наскільки ця задача може бути вирішеною. В економічно більш розвинених країнах ця проблема може здатися віддаленою – лише невелика кількість громадян турбується про брак ресурсів для забезпечення свого виживання. В переважній решті країн, однак, гідне існування окремих індивідів і навіть цілих суспільств не забезпечується державою в належній мірі.

У розвинених країнах, що процвітають, аспект виживання і безпеки привертає мало уваги серед тих груп населення, яких ця проблема обходить стороною. Така тенденція вказує на неспроможність суспільства як економічної цілісності. Наприклад, у селян країн Південно-Східної Азії дуже низький рівень життя, проте вони повністю забезпечують своє існування власними засобами і без допомоги ззовні. Великий відсоток людства до сьогодні живе в дуже маленьких самодостатніх селянських комунах. Такі громадяни позбавлені надлишків, але можуть забезпечити себе необхідним. Вони мають певний ступінь економічної незалежності.

Якщо розглянути принцип економічного існування жителів Нью-Йорка, Лондона або інших мегаполісів, тут спостерігається зворотна ситуація – високий рівень життя поряд з надзвичайною економічною залежністю. Під впливом цілої низки чинників і умов, які склалися історично, жителі великих міст абсолютно не здатні безпосередньо забезпечити себе засобами існування. Такі громадяни залежать від зусиль і співпраці багатьох тисяч спеціалізованих працівників в різних країнах. В індустріально розвинених суспільствах високий рівень життя можливий тільки у випадку, якщо буде гарантована організована кооперація великої кількості людей. В економічно розвинених країнах люди багаті не як індивіди, а як члени складної економічної

організації державного масштабу, в безпеці якої вони захищені безпосередньо [2].

В значній мірі безпека в позаекономічних сферах залежить від використання різних економічних засобів (наприклад, залучення грошових ресурсів). Використовуючи економічні інструменти при оцінці наслідків загроз безпеці в будь-якій сфері діяльності, можна кількісно виміряти збиток і відповідно виділити пріоритетні напрями розподілу ресурсів в державі.

Належне фінансове і матеріально-технічне забезпечення виконання заходів, передбачених Стратегією національної безпеки України, має спиратися на сталий і динамічний розвиток національної економіки, розширення фінансових можливостей держави [3]. Один із пріоритетних напрямів фінансування реалізації політики національної безпеки полягає у підтримці інвестиційних проектів, що спрямовані на підвищення ефективності використання будь-яких матеріальних ресурсів (без шкоди кінцевому результату при впровадженні таких проектів).

Ресурсне забезпечення здійснення заходів на виконання Стратегії національної безпеки України реалізується шляхом обов'язкового врахування щорічних належних видатків у Державному бюджеті, а бюджетне фінансування передбачається привести у відповідність із функціями та завданнями держави та з її економічними можливостями [3].

Конструктивна праця щодо забезпечення економічної безпеки як макроекономічної категорії перш за все повинна переглядати та удосконалювати свою стратегію залежно від вирішених питань, що підлягають уточненню і деталізації. Вважається, що першочерговим заходом перед забезпеченням безпеки є виживання економіки країни (якщо виникнення загроз є історичною передумовою), потім – в стабілізації економічних відносин і в налагодженні здорового функціонування державного управління, і лише в перспективі – в забезпеченні сталого розвитку економіки.

Кожна держава по-своєму забезпечує своє функціонування, досягаючи власного рівня економічного розвитку, здійснюючи управління ризиками, створюючи національну культуру і укріплюючи позиції на міжнародній арені; таким чином, кожна держава будує свою економічну безпеку по-різному. Для країн, що розвиваються, таких як Україна, економічну безпеку краще за все визначати як здатність забезпечити стійке зростання рівня життя для всіх верств населення шляхом національного економічного розвитку і одночасної підтримки економічної незалежності. Іншими словами, термін «економічна безпека» характеризують два аспекти: конкурентоспроможність і економічний суверенітет. Конкурентоспроможність сприяє здоровому розвитку, тоді як певний ступінь автономії захищає від надмірного зовнішнього впливу на економіку [4, с. 76–79]. Конкурентоспроможність в економіці необхідна не лише для того, щоб стимулювати національне економічне зростання, але також і для проникнення на міжнародний ринок (теорія порівняльних переваг). У епоху глобалізації ці два чинники нерозривно пов'язані, оскільки жодна країна не може

«замкнути» кордони і не піддаватися економічному, політичному або інформаційному впливу ззовні. Крім того, ці чинники взаємно підсилюють один одного, оскільки конкурентоспроможність, яка досягається шляхом порівняльних переваг на світовому ринку, – це основа для внутрішнього економічного зростання, а економічне зростання, у свою чергу, дає країні переваги в глобальній економіці. Без економічного зростання і конкурентоспроможності немає економічної безпеки.

Інший аспект економічної безпеки – це економічний суверенітет, який може розглядатися як контрольний ліміт, який країна цінує вище за свій економічний розвиток (тобто те порогове значення незалежності, розраховане в політичних і соціальних вимірниках, з яким уряд не може не рахуватися, які б темпи економічного розвитку не передбачалися у кожному конкретному випадку). Економічний суверенітет включає:

- 1) економічну владу, яку можна назвати «нероздільною», вона є невід'ємною умовою існування держави і не може бути розділена з іншими державами;
- 2) економічну владу, що іменується «розділеною», на яку може впливати політика інших держав.

Суверенність як така, як і своєрідність кожної конкретної країни, не може бути передана у володіння і є унікальною. У економіці суверенітет виявляється в контролі держави над внутрішнім ринком і в урядовому контролі над стратегічно важливою продукцією і підприємствами. «Нероздільна» економічна влада спричиняє зв'язок з такими поняттями як «стратегічна національна влада у прийнятті рішень в економічній системі» та «володіння національними ресурсами». «Розділена» економічна влада включає економічну і виробничу політику і розробку державних інститутів.

Інтенсивність прояву цих двох видів влади різниться в кожній окремій країні і залежить від національної економічної міцності й економічного розвитку. За існуючої міжнародної ситуації, сформованої розвиненими країнами і створеної для підтримки їхніх економічних позицій, конкурентна боротьба на політичному, економічному або соціальному підґрунті призводить до їхнього посягання на суверенітет інших держав. Почастішали випадки, коли зарубіжні транснаціональні компанії або юридичні чи фізичні особи придбають національні підприємства або вступають в пай і таким чином отримують контроль над окремими стратегічно важливими галузями промисловості. Якщо промисловість контролюється в такий спосіб, то поняття економічної цілісності держави – питання спірне [5]. Прикладом такого придбання є приватизація української «Криворіжсталі» у 2005 році. Та все ж більшість країн, що розвиваються, має істотний економічний інтерес у виведенні своїх підприємств на міжнародний ринок, не дивлячись на те, що їх економічний суверенітет може бути порушений.

Безпека покликана досліджувати і вивчати причини і наслідки недостатньо інтенсивних темпів розвитку економіки за допомогою пошуку шляхів з'єднання створеного розколу між розвитком і безпекою. Розкол полягає в тому, що в сучасному суспільстві поняття «розвиток» і «безпека»

можуть суперечити один одному, оскільки переслідують різні цілі.

Науково-практична газета «Розвиток і безпека» доводить, що ці два поняття глибоко взаємопов'язані [6]:

- безпека відіграє важливу роль при формуванні людського добробуту, внаслідок чого легше досягається стабільність в економіці. Відсутність безпеки перешкоджає використанню людського потенціалу, і таким чином негативно впливає на досягнення стабільності;
- нестача безпеки має несприятливі наслідки для економічного зростання, а, отже, для розвитку економіки. Хоча витрати на розвиток неминучі. Наприклад, руйнування інфраструктури зменшує виробничі потужності економіки.

Якщо розглядати державну систему у вигляді складно функціонуючої організації, то основною її властивістю буде управління, яке націлене на забезпечення національної та економічної безпеки і стабільності на основі функцій, прав та обов'язків, що на нього покладені. Будь-якому управлінню як на мікро-, так і на макрорівні, властиві чотири основні функції управління: організація; планування; менеджмент (управління); контроль.

Організація є функцією управління, на яку в системі економічної безпеки покладена роль розподілу і упорядкування всіх видів ресурсів таким чином, щоб досягти максимально можливого рівня порядку і безпеки. Саме завдяки цій функції можна визначити, які завдання повинні бути виконані в ході забезпечення, як об'єднати ці завдання в націлену роботу і як згрупувати їх для формування структури функціонування безпеки. Планування полягає у визначенні цілей і виборі рішення щодо найбільш прийняттого способу їх досягнення. Воно включає також оцінку того, що необхідно зробити для здійснення змін і впровадження інновацій в укріпленні економічної безпеки. Менеджмент в системі управління економічною безпекою забезпечує прямий вплив на нижчі ешелони виконавців, допомагаючи визначити стратегію та напрямки роботи і мотивуючи до досягнення кінцевого результату підтримання безпеки. Контроль націлений на регулювання організаційних стандартів. Для того щоб підтримувати рівень економічної безпеки на якісно високому рівні, держава має контролювати поточну роботу, порівнювати результати з раніше наміченими планами і за необхідністю впроваджувати поправки.

Рівень урегульованості економічної безпеки залежить від дотримання таких принципів організації захисту з боку державного управління.

- 1) Принцип системності передбачає упорядковану певним чином цілісну структуру цієї сфери. Упорядкованість системи захисту забезпечується системоутворюючими зв'язками. Від їх побудови залежить вся організація захисту безпеки. Державним органам управління потрібно чітко розмежувати доцільність та співвідношення побудови горизонтальних (однопорядкові елементи системи) і вертикальних (ієрархічні рівні системи) зв'язків.

- 2) Принцип достатності передбачає, що задіяна достатня кількість елементів та заходів для захисту суб'єктів економічної діяльності. При цьому враховується небажаність надвитрат. Оскільки Конституція України наголошує на тому, що захист суспільства, суб'єктів господарювання і національних інтересів є державним пріоритетом, то останні здебільшого покладаються на захист держави, спонукаючи її таким чином до пошуку нових засобів і підходів вирішення нагальних питань.

- 3) Принцип обґрунтованості потребує необхідності раціональної постановки завдань, виваженого підходу до їх опрацювання і науково-технічного обґрунтування організаційних рішень в управлінні і реалізації захисту безпеки.

- 4) Принцип гнучкості спирається на синхронну дію низки законів, які сприяють і пришвидшують систематизацію і інтеграцію економіко-правового простору, а оперативна робота уряду запобігає впливу загрозливих факторів для економічної безпеки.

- 5) Принцип своєчасності диктується необхідністю своєчасного опрацювання заходів захисту та контролю і розробки системних рішень і належної їх імплементації.

Державне регулювання, поєднуючись з ринковими механізмами, повинно дотримуватися вимог економічних законів, серед яких найвідомішими і найочевиднішими є закон рівноваги попиту і пропозиції, закон вартості, закон грошового обігу та ін. Регулюючи товарне виробництво, всі вони певним чином встановлюють і підтримують рівновагу і пропорційність в ринковій економіці і таким чином зберігають безпеку ринкового функціонування.

Окрім економічних законів, на які спирається принцип досягнення економічної рівноваги, в державі існує низка законів організації, основні з яких представимо в табл. 1.

Механізму використання вищеописаних принципів і законів властиві не лише заходи для подолання антагоністичних форм розвитку суперечностей [8]; головною їх функцією є як стабілізація економічної ситуації, так і адекватність цих принципів загрозам та зниженню рівня небезпеки.

Демократичні перетворення властиві українському політико-економічному укладу; прагнення нашої держави приєднатися до європейської спільноти, прирівнятися відповідним європейським стандартам значною мірою впливають на створення стабільної системи національної та економічної безпеки. Необхідність реформування цієї системи викликана хиткістю в просторі безпеки, що відбулися в Україні і світі протягом останніх десятиріч, а надто останніх місяців. У цьому зв'язку нагальною залишається потреба у перегляді й уточненні завдань, структури та повноважень складових сектору безпеки і оборони, спираючись на правове підґрунтя й економічні можливості держави.

Література

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Голос України. – 2010. – №229-230. – 4 грудня.

Перелік і суть законів організації у розрізі забезпечення економічної та національної безпеки*

Найменування закону	Визначення закону
Закони організації, що проявляються в статичі (структурах)	
Закон композиції	Закон відображає необхідність узгодження цілей державного регулювання: вони повинні бути направлені на підтримку основної цілі забезпечення економічної безпеки
Закон пропорційності	Закон відображає необхідність співвідношення між складовими національної безпеки, а також їхню пропорційність, відповідність або залежність
Закон найменших	Структурна стійкість державної політики визначається її найменшою частковою стійкістю (наприклад, міцність всього ланцюга визначається найменш міцною ланкою або найвразливішою сферою економічного регулювання)
Закони організації, що проявляються в динаміці (процесах)	
Закон синергії	Сума результатів забезпечення економічної безпеки не дорівнює арифметичній сумі макроекономічних заходів щодо покращення стану кожної із її складових
Закон інформованості (упорядкованості)	Закон стверджує, що в організаційному цілому не може бути більшого порядку, ніж в упорядкованій інформації. Таким чином, якісне забезпечення економічної безпеки повинно мати чітке інформаційне підґрунтя
Закон єдності аналізу та синтезу	Процеси аналізу стану економічної безпеки доповнюються синтезом (тобто протилежними процесами з'єднання, інтеграції і т. д.); для ефективної роботи механізму державного регулювання економічної безпеки спочатку проводиться аналіз, а потім синтез
Закон самозбереження	Будь-яка добре функціонуюча державна система прагне зберегти свою незалежність і стабільність, а отже більш економічно витратити свій ресурс

* розроблено автором на основі джерела [7]

- Наказ Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблювальних проектів нормативно-правових актів з питань оподаткування акцизним збором у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ» від 26 грудня 2003 року № 631 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>
- Наказ Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблювальних проектів нормативно-правових актів з питань спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ» від 28 вересня 2004 року № 561 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>
- Наказ Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблювальних проектів нормативно-правових актів з питань прямого оподаткування у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ» від 4 жовтня 2004 року № 578 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>
- Арзамасов Ю. Г. Мониторинг в правотворчестве: теория и методология: Монография / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. – М.: Издательство МГТУ им. Н. Э. Баумана. 2009. – 160 с.
- Арзамасов Ю. Г. Роль мониторинга нормативных актов для систематизации российского законодательства / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный // Юридическая техника. Ежегодник. – № 2. – 2008. – С. 32.
- Горохов Д. Б. Правовой мониторинг: концепция и организация / Д. Б. Горохов, Е. И. Спектор, М. Е. Глазкова // Материалы по правовым проблемам преодоления коррупции. – М., 2008. – 235 с.
- Дамаскин О. В. Мониторинг законодательства и правоприменительной практики: стратегия правового развития // Современное право: инф.-практ. журнал. – 2006. – № 6. – С. 39 – 42.
- Москалькова Т. Н. Нормотворчество: научно-практическое пособие / Т. Н. Москалькова, В. В. Черников. – М. ИНФРА-М, – 2010. – С. 160.
- Невеселов А. А. Правовой мониторинг и государственная политика: Теоретико-правовые основы взаимодействия : автореф. дис. на получение наук. степени канд. юрид. наук / А. А. Невеселов. Ростов-на-Дону, 2009. – 24 с.
- Негробов В. Л. Мониторинг российского законодательства как элемент правовой политики: общетеоретический аспект : автореф. дис. на получение наук. степени канд. юрид. наук / В. Л. Негробов. Владимир, 2008. – 22 с.
- Некрасов Е. Е. Мониторинг как способ повышения эффективности правового регулирования / Е. Е. Некрасов, И. В. Жужгов // Сб. науч. тр. юрид. ф-та. Вып. 4. Ставрополь: СевКавГТУ, 2004. // http://sci-ence.ncstu.ru/articles/law/f04/03.pdf/file_download
- Основи оподаткування: Навчальний посібник / Під ред. Т. В. Калінеску. – Луганськ : Видавництво ЧНУ ім. В. Даля. – 416 с.
- Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия. – 1 600 с.
- Тихомиров Ю. А. Организация и проведение правового мониторинга / Ю. А. Тихомиров // Право и экономика. – 2006. – № 10. – С. 13.
- Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров. Изд. 5-е, доп. и перераб. / Под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 2001. – 502 с.